

מעשה שהיה

גניבת דעת בצדקה

הנהלת הקהילה ישיבה יחדיו וטיכסו עצה.

הרב אריה ליכטנשטיין

בע"ה בשבוע

הבעל"ט ייערך הדינר השנתי עבור מוסדות הקהילה.

אם בשנים עברו היה די בנתינותיהם של המשתתפים, הרי שזה היה מחמת מיעוט התלמידים ומיעוט המוסדות.

אך בשנים האחרונות, עם התפתחותה הרוחנית הדולה של הקהילה, בהצטרפות רבים לשורותיה, הרי שנפתחו עבור התלמידים מוסדות רבים ושוב אין הבור מתמלא מחוליתו.

העול הכבד והחובות הגדולים הרובצים על כתפי העסקנים אימו למוטט את הכל.

- אם לא נצליח לגייס דינר סך של \$250,000, הרי שאחת דינם של כל המוסדות לכליה. חס וחלילה - בדרי ראש הקהל.

- והכואב ביותר הוא שיש בין אנשי קהילתינו כאלה המסוגלים לתת סך נאה ומכובד, אך משום מה משתמטים מחובתם. בעצם זכותם...

- עלינו ליצור 'מצב' בשעת הדינר... - שח לעצמו זבולון, הגבאי הראשי ובעל ה'רעיונות'.

- מה כוונתך?

- נבקש מר' אברהם שיעלה ויכריז שהוא נותן סך של \$50,000 באם יבואו עמו עוד ארבעה תורמים.

- ר' אברהם??? - נזדעק ראש הקהל - הרי מצבו לאחרונה לא בכי טוב... מהיכן יתן סכום כה גדול???

- מי אמר שהוא צריך לתת? מספיק שהוא יאמר...

- וכל כוונתך בזאת שאחרים ישמעו ויתנו. אהה...

- ומי התיר לך לעשות זאת?

- וכי מדוע יש לאסור זאת? אין כאן 'גדר' בכלל. מההגע הראשון אין כוונתו ליתן ואף אנו נדע מכך.

- אך אתה גונב את דעתם של אלו שיתנו...

- גונב את דעתם? הם ירצו לתת לקהילה וזה מה שהם יעשו.

מסופר בגמרא (ערכין דף ו' ע"א) כי רבי ינאי היה גבאי עניים. לעיתים היה לוח מהמעות שאסף בעבורם, ואז היה מכריז כי אין בידו מעות עבור העניים והיו העם נותנים בידיו מעות אחרים.

פסקי דינים

דיני שכנים י"ג הרב חיים קאהן שליט"א

דיני נזקי שכנים י"ג
היזק ראייה ג'

בחייב להימנע מהיזק ראייה כשכבא לפתוח חלון או פתח, כבר התבארו הזכויות לעכב את הבא לפתוח חלון או פתח מביתו לחצר חבירו שרגיל לעשות בו עסקיו הצנועים¹. להלן יתבארו זכויות אלה בסוגי מקומות משותפים, ואף אימתי יכול לתבוע מטעם זה לחלק את המקום המשותף.

חצר השותפים

בחצר משותפת שיש לכל שותף פתח להיכנס לחצר, מעכב אחד השותפים עליו לפתוח חלון לחצר בלי רשות, שמעתה יכול לראות מהחלון הנעשה בחצר ומפני זה יצטרך להצניע את עסקיו אף שאינו אתו בחצר².

מטעם זה, שותפים בחצר שלא חלקו ביניהם עם מחיצה, יכול כל אחד לכופף את חבירו שיעשו יחד מחיצה כדי שחבירו לא יראה אותו כשמשתמש בחלקו³, ומחייב לבנותה בחומר ואופן שמנ"ה המדינה לבנות מחיצות כאלה⁴, ואפילו כבר עמדו שם שנים רבות בלי מחיצה, יכול לעכב עתה, שעל היזק דממילא שהזי"קו זה את זה אין להם חזקה⁵, ועוד, שעל דבר שהיזקו תדיר לא מועילה חזקה⁶, וכתב הרמ"א שמתעם זה אפילו המנהג בעיר שלא לעשות מחיצה כופים אותו⁷.

גינה ובקעה

נחלקו הראשונים האם שייך היזק ראייה במי שפותח חלונו או פתח לגינת חבירו, דהיינו מקום מוקף שזורעים בו זרעים וירק לאכילה או נוטעים בו אילנות⁸. יש שכתבו שאף בזה שייך היזק ראייה וחייב להעמיד מחיצה של ד' אמות לחלוק את הגינה⁹, אבל אף לדבריהם אינו היזק תמיד כמו בחצר ואם המנהג הוא שלא לבנות, אין כופין אותו לבנות כמו בחצר¹⁰, ורק במקום שלא היה מנהג ידוע שלא לבנות יכול לכפות לבנות מחיצה ביניהם. ויש שכתבו שדרך בני אדם לדור בחצר אבל לא בגינות ולא שייך היזק ראייה בגינה ולכן אם היו שותפים בגינה, כופה את חבירו רק לבנות מחיצה ל' טפחים לשמירה שיתפס עליו כנגב אבל לא ד' אמות למנוע היזק ראייה, ואף לדבריהם אם המנהג ידוע לבנות מחיצה, כופה לבנות¹¹.

היתה הגינה פתוחה לרשות הרבים לכ"ע אינו יכול לכפות לבנות מחיצה שהרי ס"ו צריך להצניע עסקיו בפני בני רשות הרבים¹². ברם, בבקעה שגדלים שם תבואה לא רגילים לעשות בו תשמיש צנוע, לפיכך אף בבקעה משותפת אינו כופה לעשות מחיצה אא"כ המנהג ידוע לעשות מחיצה¹³.

גגין

גג חלק שעשוי לתשמיש קבוע¹⁴ דינו כחצר שבעל הגג יכול לעכב לשכן בבית הסמוך לפתוח חלון שיכול לראות ממנו לתוך גגו, וכן אם היו שני בתים עם גגות סמוכים זה לזה, אפילו היו הגגות בשני צדי רשות הרבים רחוקים הרבה עד שעין שולטת בו¹⁵, יכול לחייב שיעשה כל אחד חצי מחיצה בגובה ד' אמות שעודפת קצת על השני כדי למנוע היזק ראייה¹⁶. ויש שכתב שאף אם הגג אינו עומד לתשמיש דירה יכול לכופף להעמיד מחיצה של עשרה טפחים שיתפס כנגב אם יעבור לגגו¹⁷. היה הגג במישור עם רשות הרבים אין כאן היזק ראייה¹⁸.

חורבה, היזק לעתיד

הפוסקים נחלקו האם יכול לעכב לפתוח חלון אף שאין כעת היזק ראייה מפני חשש שלעתיד יתהווה היזק ראייה, כגון הפותח חלון לחורבת חבירו שאם יבנה עליו ביתו או חצירו, יזיק לו בהיזק ראייה, או הפותח חלון נגד גג שיש לו רעפים, לסוברים שכעת אינו יכול לעכב מפני שאינו חסר, אם אכן בנה אחר כך אין לפותח טענת חזקה שהרי לא היה יכול לעכב אותו¹⁹, ויש סוברים שיכול לעכב אותו מתחילה, שאינו רוצה לעמוד עמו בדינא ודיינא²⁰, ולכן יש סוברים שלדעה זו הואיל ולא מוחה יש לפותח טוענת חזקה²¹, ויש שכתבו שלא חשש למחות ולכן לא זכה בחזקה²², וכתב הרמ"א שבמקום שיש בזה מנהג קובע המנהג.

חצר השותפין בזמנינו

לפי האמור, המעכב לפתוח חלון לחצירו וכן להעמיד מחיצה הוא מפני היזק ראייה שמונע ממנו תשמיש צנוע, וכתב החזון איש שאצלנו שאין רגילים לעשות תשמיש צנוע בחצר בסתמא הוא ע"ד פתיחת חלונות²³, ולפי זה במקומות שלא נהוג לעשות תשמיש צנוע בחצר מותר לפתוח חלון לחצר חבירו, והאידיא שנוהגים לבנות בתים חלון נגד חלון ופתח נגד פתח מסתבר שסומכים על מה שנהוג כשעושים איזה תשמיש צנוע מכסים את החלון בוליון וכדומה, ובסתמא על דעת כן נוהגים לבנות חלון נגד חלון²⁴.

[1] גליון רפ"ו. [2] ס' קנ"ד סעיף ג', וסמ"ע ס"ק ט'. [3] ס' קנ"ז סעיף א', וכתב הרמ"א סעיף ג' שאפילו אם הם עניים שאין להם מעות לבנות מחיצה ירחיקו כמה שאפשר שלא יזיקו זא"ב בהיזק ראייה, והסמ"ע ס"ק י"א תמה למה השמיט הרמ"א מה שכתב בטור שאם יכולין ליקח מן

מעשה שהיה

ומבואר שם בגמרא שהותר לו ללוות המעות לצורך עצמו, כיון שעל ידי כך התרבה הממון של העניים, שהיו הנותנים מוסיפין בנתינתם ולאחר מכן כשהשיב רבי ינאי את הלוואתו נמצא שקיבלו העניים יותר.

והקשה על זה בבית יוסף (יורה דעה סימן רנ"ט) אמאי הוצרך רבי ינאי ללוות המעות. מדוע לא יכל בלאו הכי לומר שלא נותר בידו עוד מעות ולגבות שוב מה ציבור ולהוסיף לעניים?

ותירץ בב' דרכים. הא', כיון שמחמת כך יכול היה רבי ינאי להוסיף עוד בנתינת הנותנים, הותר לו ללוות לעצמו והעניים מסכימים לכך ורוצים הם לגמלו בכך שלוח המעות לעצמו.

ובתירוץ השני כתב הבית יוסף שלא רצה רבי ינאי לשנות בדיבורו אף לא בשביל מצוות הצדקה.

מדברי הבית יוסף נמצאנו למדים כי מותר לשקר עבור הצדקה. הן מקושייתו והן מתירוציו.

ואף בתירוץ השני לא כתב אלא שרבי ינאי נמנע מכך ולא רצה לעשות כן, אך לא שהדבר אסור (ראה משפט וצדקה - פרק ז' הערה * שהוכיח כן).

אמנם, הובא כאן בעבר שמצאנו שנשאל החיד"א (יוסף אומץ סימן נ"ז) אודות 'אדם חשוב וירא שמים' שרצה להרויח לקופת בית הכנסת, ועשה תנאי עם הגזבר שהוא יעלה בדמים בכדי שמי שרוצה לקנותה יוסיף על דמיה, לשם כך הוא סיכם עם הגבאי שאם לבסוף הצעתו - שכלל לא נתכוין אליה ברצינות, תזכה, ישלם הוא רק את מחצית הסכום שהוא נקב בעבורה.

וכתב על כך החיד"א שפשוט שיש בכך משום מרמה וגניבת דעת (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רכ"ח סעיף ו'). מלבד מה שיש בזה משום דבר שקר ועובר משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. הוא אף מוסיף שם מדברי הגמרא (בבא בתרא דף ח' ע"ב) המדברת בגנות הגבאין הלוחצין על הצדקה, וכל שכן לצרכי הקהל.

יתר על כן, בשו"ת 'מנחת יצחק' (חלק ג' סימן צ"ז) נשאל ממש כנידון דידן ואוסר זאת.

ומציין לדברי הגמרא (סוכה דף כ"ט) בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסו רין למלכות וכו' ועל שפוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין.

וכתב על זה המהרש"א וזה לשונו:

'היינו שבעלי בתים מנהיגי הקהילה פוסקין צדקה מרובה ואינן נותנין כולה שאומרין שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי.'

הרי לנו לאסור כזאת.

וראה עוד בשו"ת 'דבר יהושע' - חלק ג' סימן ל"ב שהאריך לאסור כזאת.

(וראה עוד בשו"ת שבת הלוי (חלק ב' סימן ק"ט) שנשאל אודות מעשה בגבאי צדקה אשר אסף מעות עבור תלמיד חכם עני. אמנם, בכדי שיתנו לו יותר, רצה לשנות ולומר שאוסף עבור הכנסת כלה.

וכתב שם שאם הוא מהדברים שכופין עליהם על הצדקה, הרי שכאשר משנה בכדי שיתנו לו הוא כפיה בדברים ומותר הדבר (אמנם עיין בצדק ומשפט פרק ז' הערה * שהצריך בשביל כך שיהיו שניים או שלשה, שהוא תנאי לכפיה על הצדקה. בלאו הכי מהיכי תיתי לכופו, עיי"ש. וראה עוד בתשובות והנהגות חלק ד' סימן רט"ז).

אך בלאו הכי ודאי שאין לעשות זאת עיי"ש.)

והנה מצאנו שיש שנהגו להקל בכך. והגרי"י בלויא ב'צדקה ומשפט' מלמד עליהם זכות בדיעבד מדברי הבית יוסף הנ"ל שמוותר לשנות בשביל הצדקה.

שמא דברי המהרש"א הנ"ל והנגררים עמו הם במקום שרק לאחר שאמר ליתן, בא עתה לטעון שלא נתכוין לכך.

אך אם מלכתחילה ידעו הגבאים שאומר כן רק לפנים, אפשר שאין כאן בכלל הנו"ד רים ואינן נותנין ואולי אפשר להקל בכך וצ"ע.

קו ההלכה

ריבית בזכות קדימה

ראובן הלווה לשמעון סכום גדול של כסף בשביל רכישת נכס מסויים שביקש שמ' עון לקנות. הם התנו ביניהם שאם יבוא שמעון למכור נכס זה, תהיה לראובן את הזכות הראשונה לרכשו לפני אחרים.

שאלה: האם יש בכך משום 'ריבית'?

תשובה: בפשטות נראה כי הלכה זו נבארה להדיא. ואלו דברי המחבר (שלחן ערוך - יורה דעה, סימן קע"ב סעיף ד') אודות שמעון שמשכן את שדהו ביד ראובן עבור מעות שהלוה ראובן לשמעון ואמר ראובן לשמעון: לשתמכור את השדה, לא תמכרנה אלא לי. דינו, שאם מבקש ראובן לקבל את השדה בשויה, ולא הוזיל את המחיר שישלם עבורה תמורת ההלוואה שהלוה לשמעון - אזי הדבר מותר.

גם בנידון דידן לא ביקש ראובן לקבל את השדה אלא בשויה האמיתי, ולכאורה אין בתנאי זה משום 'ריבית'. אך מצאנו בפוסקים שהקשו על הלכה זו ממה שכתב המחבר (שם סימן ק"ס סעיף כ"ג) אודות בעל מלאכה שהלוה מעות לאחר והתנה עמו שעבור הלוואתו יתן הלוה כל מלאכה שתבוא לידי מלמוה לעשותה במחיר הרגיל ולהש' חבר ממנה - שאסור. טעם הדבר, שמחמת ההלוואה יקבל המלוה טובת הנאה להשתכר ממלאכות שיתן לו הלוה. בפוסקים נתנו דוגמא מעשית לדבר, כגון בעל מכולת (Grocery) שהתנה עם הלוה שיערוך את קניותיו בחנותו, שאסור (ברית יהודה פרק י"א הערה נ"ו. וראה בחלקת בנימין סימן קע"ב סקע"ב).

ואכן יש מן הפוסקים מי שכתב להתיר אף בנידון האחרון - בעל מלאכה שהתנה עם הלוה שיתן לו לעשות את מלאכותיו - על פי דברי המחבר הנ"ל במלוה שהתנה עם הלוה שימכור לו את קרקעותיו (ט"ז בסיומן ק"ס). אך יש מהפוסקים שתיצרו את הסתירה הנ"ל בדברי המחבר והגבילו את ההיתר שנתן המחבר במקום שהיתה השדה ממושכנת ביד המלוה שהותר לו להתנות שימכרנה לו וכדלהלן:

א' - יש מי שכתב (קונטרס הסמ"ע אות כ"ט ויש שכתבו גם כן בכוננת הנקודת הכסף בתירוץו הראשון) כי דוקא כאשר השדה ממושכנת ביד המלוה רשאי להתנות כזאת. הן בלאו הכי יכול המלוה לגבות את השדה בחובו, וקודם הוא אף לכן המיצר. יותר מכן, הרמ"א פסק להורות כי אף אם קדם המצרין וקנה את השדה, יכול המלוה להוציאה ממנו (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קע"ה סעיף ג').

ב' - כיון שהשדה ממושכנת בידו וכבר תחת ידו, לא מיחזי כל כך כריבית (נקודת הכסף בתירוץו הראשון).

ג' - זכות הקדימה לקנות את השדה אינה נחשבת כריבית, שהרי נותן מעות בעבורה. ואף שבכך שיש לו את זכות הקדימה ומרויח שאינו צריך לטרוח ולמצוא קרקע, זה אינו אלא דבר דמילא. מה שאין כך בבעל מלאכה שמתנה עם הלוה שיתן לו את מלאכותיו, אין ביד בעל המלאכה מאומה תחת ידו, שאם לא יביאו לו מלאכות לא ישתכר כלום ומה שיכול לעשות מלאכה ולהשתכר בה אינו נחשב שיש בידו מה (נקודת הכסף בתירוץו השני).

ד' - ההיתר בהיתר השדה ממושכנת בידו הוא רק מחמת דמלכתחילה מתנים דכאשר יבוא המלוה לקנות נחשבי למפרע את מעות ההלוואה כמעות קנין ולא היתה כאן הלוואה מעולם. אך כשימסור לו את מלאכתו, הרי יקבל את פירעון ההלוואה בנוסף לטובת ההנאה שעושה אצלו מלאכתו (חוות דעת סימן ק"ס סקי"ז).

ה' - שהמלוה אינו כופה ללוה למכור את שדהו, אלא שאם ירצה למכרה לו (חוות דעת סי' קס"ח ס"ק ל"ד). ועתה כשאנו לידן בנידון שאלתנו, אין להתיר זאת אלא לפי החילוק השלישי והחמישי ויש לדון אם ניתן לסמוך על כך לכתחילה. לכתחילה יש להורות שיתנו ביניהם שמעות ההלוואה ישמשו כמעות הקנין ויועיל לחילוק הרבי-עי (כמובן לא כאשר פרע כבר את ההלוואה ופשוט).

בדיעבד אם באו לחוש לשיטות האוסרות, ישלם לו המלוה מחיר מה שמשלמים עבור זכות קדימה כזו, ואז זכותו לא באה מחמת ההלוואה.

המשך ההערות מפסקי דינים

הצדקה לעשות כותל מוצא דרפנא עושים, כלומר שלא יזיקו זא"ז הביזק ראה (גליון מהרש"א י"ד ט"ו ר"ג ס"ק א'), וע"ע בחזו"א ב"ב ס' א' סוס"ק ה' מה שדן בזה. [4] שם סעיף ד', וכתב הרמ"א שאם אין מנהג ידוע בונין כפי ראות עיני הדיין ע"פ מומחין, ועיין סמ"ע ס"ק י"ג שתמה ע"ז ובקצות ס"ק ב' וחזון איש ב"ב ס' א' ס"ק י"ג. [5] סי' קנ"ז סעיף ח'. [6] סמ"ע שם ס"ק כ"ג כמו בס"י קנ"ה סעיף ל"ו בקוטר וכו'. [7] סי' קנ"ז סעיף א', וסמ"ע ס"ק ב'. [8] ראה תוס' ב"ב ב' ד"ה גינה, רמב"ן, וע"ע ערוך השולחן סי' קנ"ח סעיף ב'. [9] סי' קנ"ח סעיף ג' בדיעה ראשונה כשיטת הרמב"ן הנ"ל. [10] רא"ש ב"ב פרק א' סימן ו' לפי ה"מ האחרון, וכתב שכן עיקר, ובקצות שם ס"ק ב' מתוס' ב' ב' ד"ה נפל, דאף בגינה שייך תשמיש צנוע, וע"ע בחידושי רשב"א ב' א' ד"ה איכא מרבוותא, שמשוה את הבבלי עם הירושלמי שגינה דינו כחצר. [11] רמב"ם הל' שכנים פרק ב' הל' ט"ז, והרה"מ שם, ועיי"ש שציון למה שכתב בתשובה לחכמי לונלי בפאר הדור סי' מ' (ראה מגדול עוז שם שהביאו), ואף אין לחוש לעין הרע שהיא רק מידת חסידות, וראה גליון רפ"ה הערה 8, סי' שנ"ח סעיף א', וסמ"ע שם ס"ק א', וגר"א ס"ק ג' בליקוט, ובנתיבות סי' שנ"ח ס"ק א' ע"פ התוס' ה"ל והרא"ש שם סימן ו' נקט לעיקר הטעם משום עין הרע, וכן משמע בדרישה, וע"ע במרכבת המשנה ביאר רחב בדברי הרמב"ם שאף בגינה כופים. [12] רמ"ב ב"ב ב' א' במשנה ד"ה וכן בגינה. [13] סי' קנ"ח סעיף א', סמ"ע ס"ק ב'. [14] דהיינו שעומד לעשות בו תשמיש קבוע שרגילים לעשות בגג, כגון לאכול או אפילו לתלות כביסה. [15] הרה"מ הל' שכנים פרק ג' הל' ה' בשם הרשב"א, ואף שבני רשות הרבים יכולים לראות ביום אבל תחירו יכול לראות אף בלילה, ועיין באור שמח שם, וצ"ע. [16] ראה סי' קנ"ט סעיף א', ועיי"ש סעיף ג' שאם רוצה יכול לעשות כל המחיצה וחבירו יתן לו חצי הוצאה וירויח את העודף. [17] שם סעיף ב', כשיטת הרמב"ם שם, אבל בגג בשיפוע אף לדיעה זו אינו מחוייב לעשות מעקה. [18] רמ"א סעיף א', וראה קצות שם. [19] סי' קנ"ד סעיף ט"ז בדעה ראשונה, הרא"ש ב"ב פרק ב' סי' ו' ובטור שם, [20] שם, בדיעה שניה, הרמב"ן ב"ב י"ח ב' ועוד ראשונים שהביא הב"י שם, וראה נתיבות ס"ק י"ז. [21] סמ"ע שם ס"ק ל"ז מהריב"ש, וכדעת הרבינו יונה בשאר נזקין. [22] שו"ע שם בשם הרמב"ן, סמ"ע ס"ק ל"ו ונתיבות ס"ק ל"ט, וע"ע שו"ת רע"א ח"א קונטרס הניזקין סי' קנ"א. [23] ב"ב ס"ק ג'. [24] שאף שחלון נגד חלון כמנה פוסקים לא מהני מחילה, מ"מ עיקר האיסור הוא מפני גדרי הצניעות וכיון שהנהגו לכסות את החלון הוא כאילו סתמו לענין זה, וע"ע שו"ת שבת הלוי ח' י' סי' ער"ב, משפטי החושן סי' רנ"ד סעיף א' בגיאורים, שהביאו השו"ת בזה.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mn@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת וז"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: